

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії **Чикурової Ольги Ярославівни**
на дисертаційне дослідження **Богуша Максима Борисовича**
на тему «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки
галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний етап розвитку освіти характеризується інтенсивною цифровою трансформацією, активним упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, розширенням можливостей змішаного та дистанційного навчання, використанням цифрових платформ, електронних освітніх ресурсів, інтерактивних сервісів і засобів цифрової комунікації. Зазначені процеси істотно змінюють зміст, форми, методи та засоби професійної діяльності педагогів, а також підвищують вимоги до якості підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Потреба у вивченні процесу формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища зумовлена зростанням суспільного запиту на цифрово-компетентнісних фахівців, здатних ефективно використовувати цифрові платформи, здійснювати педагогічно доцільну цифрову комунікацію, добирати, аналізувати та критично оцінювати цифрові ресурси відповідно до дидактичної мети, вікових особливостей молодших школярів і вимог безпечного цифрового середовища.

Високий рівень сформованості готовності до професійної діяльності забезпечує здатність майбутніх учителів початкових класів ефективно застосовувати освітні інформаційно-комунікаційні технології у педагогічній практиці, організовувати цифрову взаємодію між суб'єктами освітнього процесу, використовувати цифрові інструменти для підвищення доступності, наочності, інтерактивності й результативності навчання, а також здійснювати професійну рефлексію та безперервне самовдосконалення.

Отже, є очевидним, що актуальність представленого дослідження знаходиться в контексті соціально-економічних, інноваційно-наукових трансформацій в освіті України, а також обумовлена її трансформаційними процесами, пов'язаними з цифровізацією освітнього середовища, оновленням змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів та необхідністю формування їхньої готовності до ефективного використання цифрових технологій у педагогічній діяльності.

Проблематика дисертації узгоджується із завданнями Нової української школи, сучасними стандартами професійної підготовки педагогів і загальними тенденціями цифрової трансформації вищої педагогічної освіти.

Актуалізацію дослідження «підсилюють» визначені дисертантом суперечності між: зростанням вимог до цифрової готовності майбутніх учителів і недостатньою системністю її формування у закладах вищої освіти; потребою початкової школи у педагогах, здатних ефективно працювати в цифровому освітньому середовищі, та фрагментарністю інтеграції відповідних технологій у зміст професійної підготовки; необхідністю створення цілісного науково-методичного забезпечення цього процесу та недостатнім рівнем його розробленості у педагогічній теорії і практиці.

Отже, обрана Богушем Максимом Борисовичем тема є актуальною, суспільно значущою, своєчасною та перспективною для розвитку теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної роботи кафедри освітології і педагогіки Західноукраїнського національного університету «Професійне зростання педагога освітнього закладу: засадничі, теоретико-технологічні та практико-зорієнтовані аспекти (номер державної реєстрації 0121U110855). Тема дисертації затверджена вченою радою Західноукраїнського національного університету (протокол №3 від 09.11. 2022 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, характеризуються належним рівнем теоретичної та методичної обґрунтованості. Це забезпечено чітким визначенням мети, об'єкта, предмета та завдань дослідження, логічною побудовою його концептуальних положень, використанням комплексу взаємопов'язаних теоретичних, емпіричних і статистичних методів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці структурно-функціональної моделі та експериментальній перевірці дієвості визначених педагогічних умов і результативності формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища.

Сформульовані автором завдання послідовно відображають логіку дослідження: від аналізу стану розробленості проблеми та уточнення поняттєво-категорійного апарату – до визначення структури готовності, обґрунтування педагогічних умов, побудови структурно-функціональної моделі, розроблення методичного забезпечення та експериментальної перевірки його результативності.

Методологічну основу роботи становить комплекс компетентнісного, діяльнісного, системного, середовищного та інтегративного підходів. Їх поєднання дало змогу авторові розглядати готовність майбутнього вчителя не як сукупність окремих знань або цифрових навичок, а як цілісне, динамічне й багатокомпонентне професійне утворення.

Достовірність одержаних результатів забезпечено використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення і систематизації наукових джерел; анкетування, тестування, педагогічного спостереження, бесід, експертного оцінювання, аналізу продуктів навчальної, практичної та проєктної діяльності, самооцінювання та рефлексивного аналізу.

Зміст дисертації загалом відповідає визначеній меті та поставленим завданням. Висновки до розділів і загальні висновки логічно пов'язані зі змістом проведеного дослідження, узагальнюють його основні положення та відображають результати виконання поставлених завдань.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційної роботи Богуша М. Б. полягає у здійсненні цілісного наукового осмислення процесу формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища як інтегрованого педагогічного процесу.

Автором уточнено зміст і сутність ключового поняття дослідження. Готовність майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища визначається як інтегративна характеристика особистості, що поєднує мотиваційно-ціннісні орієнтації, систему знань, професійні уміння, цифрову компетентність і рефлексивну здатність до саморозвитку.

Обґрунтовано структуру досліджуваної готовності, яка охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-операційний, цифрово-компетентнісний і рефлексивний компоненти. Відповідно до зазначених компонентів визначено критерії, показники та рівні сформованості готовності здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти до професійної діяльності.

Важливим результатом дослідження є теоретичне обґрунтування комплексу педагогічних умов, до яких автором віднесено створення цифрово-орієнтованого освітнього середовища у закладах вищої освіти; інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових освітніх ресурсів і елементів змішаного навчання у зміст професійної підготовки; використання практикоорієнтованих завдань, проєктної діяльності та е-портфоліо; забезпечення рефлексивного супроводу й електронного оцінювання результатів підготовки майбутніх педагогів.

На теоретико-методичному рівні автором розроблено та науково обґрунтовано структурно-функціональну модель формування досліджуваної

готовності. Модель охоплює цільовий, теоретичний, змістовий, процесуально-технологічний, цифрово-інструментальний та результативно-оцінний блоки. Її структурні елементи відображають мету, методологічні засади, педагогічні умови, зміст, форми, методи, цифрові засоби, критерії оцінювання та очікуваний результат професійної підготовки.

Заслугує на позитивну оцінку функціональна взаємопов'язаність блоків моделі. Цільовий блок визначає загальну спрямованість формування процесу; теоретичний – наукові підходи й принципи; змістовий – компоненти та зміст готовності; процесуально-технологічний – педагогічні умови, форми й методи підготовки; цифрово-інструментальний – відповідні платформи, ресурси та цифрові сервіси й освітні технології; результативно-оцінний – критерії, показники, рівні й засоби діагностики результатів.

Удосконалено діагностичний інструментарій оцінювання сформованості готовності через комплексне використання анкетування, тестування, експертного оцінювання, аналізу навчальних і проєктних результатів, е-портфоліо, процедур самооцінювання та рефлексивного аналізу.

Подальшого розвитку набули положення щодо використання змішаного навчання, цифрових освітніх ресурсів, електронного оцінювання, е-портфоліо, практико орієнтованих і проєктних завдань у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення дисертації полягає у створенні та апробації методики впровадження визначених педагогічних умов у процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Автором розроблено навчальний модуль «Цифрові технології в професійній діяльності вчителя початкових класів», який реалізовувався у межах факультативу «Педагог у цифровому освітньому середовищі». Його зміст спрямовано на поєднання теоретичної, практичної, цифрової та рефлексивної складових підготовки майбутніх педагогів.

У межах модуля передбачено виконання практико-орієнтованих завдань, створення цифрових освітніх продуктів, моделювання педагогічних ситуацій, використання цифрових платформ та інтерактивних сервісів, формування е-портфоліо, здійснення електронного оцінювання, самооцінювання й рефлексивного аналізу результатів діяльності.

Запропоновані автором матеріали можуть використовуватися під час оновлення освітньо-професійних програм, робочих програм навчальних дисциплін, організації педагогічної практики, розроблення цифрових навчальних ресурсів, викладання освітніх компонентів із цифрової педагогіки та інформаційно-комунікаційних технологій, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Практична цінність роботи посилюється впровадженням її результатів в освітній процес Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, Мукачівського державного університету та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Оцінка змісту, структури та завершеності дисертації. Дисертація Богуша М. Б. має логічну структуру, складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Позитивним є проведене автором розмежування понять цифровізації, інформатизації та цифрової трансформації освіти. Заслугує на увагу аналіз цифрового освітнього середовища як цілісної екосистеми, що охоплює технологічні, дидактичні, організаційно-управлінські, комунікаційні, компетентнісні й безпекові аспекти.

Належної оцінки заслуговує прагнення автора поєднати теоретичні положення з конкретними формами професійної підготовки: змішаним і дистанційним навчанням, проєктною діяльністю, цифровими симуляціями, практико орієнтованими завданнями, електронним оцінюванням, е-портфоліо та рефлексивними процедурами.

Дисертація є завершеним науковим дослідженням. Її розділи логічно пов'язані між собою, висновки відповідають змісту поставлених завдань, а одержані результати систематизовано й узагальнено в загальних висновках.

Оцінка організації та результатів дослідно-експериментальної роботи. Дослідно-експериментальну роботу проведено з вересня 2024 року до листопада 2025 року на базі трьох закладів вищої освіти: Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, Мукачівського державного університету та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Загальна кількість учасників педагогічного експерименту становила 184 здобувачі вищої освіти. До контрольної групи було залучено 91 особу, до експериментальної – 93 особи. Такий кількісний розподіл забезпечив можливість зіставлення результатів і виявлення динаміки сформованості досліджуваної готовності.

Для кількісного опрацювання експериментальних даних використано обчислення середніх значень, середньоквадратичного відхилення, коефіцієнта варіації, коефіцієнта конкордації Кендалла та F-критерію Фішера. Застосування статистичних методів дало змогу встановити ступінь узгодженості експертних оцінок, проаналізувати динаміку показників і підтвердити статистичну значущість виявлених відмінностей.

Одержані результати засвідчили виразнішу позитивну динаміку в експериментальній групі. Зокрема, зафіксовано підвищення мотивації до використання цифрових технологій, поглиблення знань із цифрової педагогіки,

розвиток умінь застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчанні молодших школярів, удосконалення здатності до самооцінювання, рефлексії та професійного саморозвитку.

Отже, результати дослідно-експериментальної роботи загалом підтвердили результативність запропонованого процесу формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища закладу вищої освіти.

Повнота висвітлення результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження належно висвітлено в наукових публікаціях автора.

За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, із яких 9 є одноосібними. Чотири публікації містять основні наукові результати дисертації та надруковані у фахових наукових виданнях України категорії «Б». Сім публікацій засвідчують апробацію матеріалів дослідження на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Тематика публікацій відповідає змісту дисертації та відображає її основні напрями: професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи в умовах цифрової трансформації освіти, психолого-педагогічну діагностику результатів навчання, моделювання педагогічних умов і побудову структурно-функціональної моделі формування професійної готовності.

Кількість, зміст і характер публікацій дають підстави стверджувати, що основні результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію та представлені науковій спільноті.

Дотримання принципів академічної доброчесності. У дисертації коректно оформлено посилання на використані наукові джерела, наведено відповідний список літератури, авторські положення відокремлено від результатів інших дослідників.

У роботі подано декларацію про використання інструментів штучного інтелекту для пошуку й первинного опрацювання літературних джерел, оформлення ілюстративних матеріалів, виявлення та виправлення мовних і стилістичних помилок. Автор наголосив, що після застосування відповідних інструментів здійснив перегляд матеріалів і взяв на себе відповідальність за остаточний зміст дисертації.

Зазначене засвідчує прагнення автора відкрито представити використані допоміжні засоби та дотримуватися принципів прозорості наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи науковий рівень, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і побажання дискусійного характеру.

1. Окремі положення дисертації характеризуються надмірним рівнем узагальненості. Зокрема, під час розгляду цифрової трансформації вищої

педагогічної освіти автор ґрунтовно характеризує її технологічні, організаційні, методичні та компетентнісні аспекти, однак механізми реалізації цифрової трансформації в практиці конкретних закладів вищої педагогічної освіти подекуди представлені узагальнено. Доцільним було б конкретизувати інституційні процедури, управлінські рішення, необхідні ресурси, розподіл відповідальності між учасниками освітнього процесу та способи оцінювання цифрової зрілості закладу.

2. Недостатньо детально розкрито механізми практичного впровадження розробленого методичного забезпечення в освітній процес закладів вищої освіти. Автором представлено зміст навчального модуля, цифрові інструменти, практико орієнтовані й проєктні завдання, проте більш докладного висвітлення потребують організаційні алгоритми його інтеграції в чинні освітньо-професійні програми. Варто було б конкретизувати тривалість опанування модуля, співвідношення аудиторної та самостійної роботи, вимоги до цифрової інфраструктури, порядок підготовки викладачів і критерії адаптації запропонованої методики до можливостей різних закладів вищої освіти. Це підвищило б рівень прикладної репрезентативності результатів дослідження.

3. Потребують додаткового обґрунтування принципи формування вибірки педагогічного експерименту. Її кількісний і закладовий склад описано достатньо ґрунтовно, однак у роботі доцільно було б чіткіше визначити, за яким принципом здійснювався відбір учасників і розподіл їх на контрольну та експериментальну групи: випадковим, цільовим чи квазіекспериментальним. Додаткове висвітлення критеріїв включення учасників, забезпечення еквівалентності груп і контролю можливих сторонніх чинників підвищило б методологічну прозорість дослідження та обґрунтованість поширення його результатів.

Висловлені зауваження і побажання мають переважно уточнювальний та рекомендаційний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи й не впливають на достовірність її основних результатів.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Ураховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки в цілому, рецензована робота заслуговує на позитивну оцінку.

Дисертація характеризується актуальністю теми, логічною структурою, належним рівнем теоретичної обґрунтованості, науковою новизною, практичною спрямованістю та достовірністю експериментальних результатів. Одержані автором результати мають значення для подальшого розвитку теорії і методики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, удосконалення змісту освітніх програм та організації цифрово-орієнтованого освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Зазначені зауваження не зменшують позитивного враження від науково-дослідницької роботи Богуша М. Б.

Дисертаційна робота «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах цифровізації освітнього середовища» відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць, а саме встановленим вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (із змінами внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України №341 від 21 березня 2022 року, №502 від 19 травня 2023 року, №507 від 3 травня 2024 року), а її автор – Богуш Максим Борисович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Рецензент:

доктор філософії, старший викладач
кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнського національного університету

Ольга ЧИКУРОВА

